

تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تأکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال* مطالعه موردی: رشت

حمیدرضا ابراهیمی**
نوید سعیدی رضوانی***
آرزو معانی منجیلی****

چکیده

در کشور ما طراحی شهری به مفهوم امروزی، سابقه چندان طولانی ندارد و در این بین طراحی فضاهای بازی کودکان خصوصاً گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال هم اولویت کمتری را داشته است. در شهرسازی سنتی ما به دلیل هویت‌مندی و احساس تعلق ساکنین به فضا و سازگارتر بودن آن با جوامع سنتی، کودکان به راحتی می‌توانستند فضای مورد نیاز خود را برای بازی بیابند. امروزه افزایش شهرنشینی و تغییر نحوه زندگی محدودیت‌های فضایی و زمانی بیشتری را برای کودکان و بازی آنها ایجاد کرده که موجب شده تا روش بازی آنها کاملاً متفاوت از نسل قبل شود. رواج بازی‌های کامپیوتری بین بیش از ۸۰ درصد کودکان امروز، این مسئله را ثابت و لزوم راه‌حل‌های شهرسازانه را در شهرهای معاصر برای اختصاص فضای مناسب برای این قشر سنی ایجاب می‌کند. این مقاله با تحلیل و ارزیابی دو محله گل‌سار و دروازه لاکان در شهر رشت به عنوان دو محله جدید و قدیمی با استفاده از اصول و معیارهای جاری در طراحی فضاهای بازی به مقایسه این دو پرداخته و با اثبات فرضیه‌ای که انتظارات کودکان امروز از فضای بازی را فراتر از تاب و سرسره‌های سنتی دانسته و آن را نیازمند بازنگری می‌بیند و تأثیر محیط کالبدی را روی رفتارهای بازی کودکان و فعالیت فیزیکی آنها تأیید می‌کند، سعی در ارائه اصول و نگرشی نو در باب طراحی فضاهای بازی کودکان خصوصاً گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال دارد. نگرشی که طراحی زمین‌های بازی معاصر را بر اساس شناخت نیاز کودکان امروز و ارتقای کیفیت محیط شهری هدف غایی خود قرار می‌دهد تا فرصت‌های بازی کیفی را از طریق فرایند آگاهانه ایجاد کند.

واژگان کلیدی

کودک، بازی، شهر، محله، زمین بازی.

*. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آرزو معانی منجیلی با عنوان: «تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تأکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال (مطالعه موردی شهر رشت)» است که با حمایت‌های مالی مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر رشت و به راهنمایی دکتر حمیدرضا ابراهیمی در گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین انجام شده است.
**. عضو هیئت علمی دانشگاه تهران.
hr.ebrahimi@yahoo.com
***. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
navidsaeidirezvani@yahoo.com
****. کارشناس ارشد شهرسازی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین. نویسنده مسئول ۰۹۱۱۲۳۳۰۰۵۰
arezoo_maani@yahoo.com

مقدمه

به نظر می‌رسد افزایش شهرنشینی و کمبود شدید فضاهای خصوصی، تغییر در شیوه زندگی و اغلب تک‌فرزند شدن خانواده‌ها محدودیت‌های فضایی و زمانی بیشتری را برای کودکان و بازی آنها ایجاد کرده و موجب شده تا عرصه حضور آنها روز به روز محدودتر شود. در شهرسازی سنتی به دلیل هویت‌مندی و احساس تعلق ساکنین به فضا و سازگارتر بودن آن با جوامع سنتی کودکان به راحتی می‌توانستند فضای مورد نیاز خود را برای بازی بیابند، اما نوع بازی و روش زندگی کودکان امروز کاملاً متفاوت با نسل قبل بوده و باید دنبال راه‌حل‌های منطقی در دنیای مدرن امروز بود. با توجه به کارکردهای مختلفی که بازی در شکل‌گیری شخصیت کودکان، رشد خلاقیت، آموزش و آشنایی با مفاهیم مختلف دارد، لزوم توجه به فضاهای بازی به ویژه گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال احساس می‌شود. یکی از موضوعات مهم مسئله پرورش کودکان است که به زعم عموم تنها به خانواده یا مدرسه مرتبط می‌شود، اما صاحب‌نظران شهرسازی از جمله «مامفورد»، «جیکوبز» و... بر وجود فضاهایی مختص کودکان در فضاهای شهری تأکید داشته‌اند به خصوص هنگامی که بزرگتر می‌شوند و دیگر محوطه داخلی ساختمان‌ها پاسخگوی نیاز بازی آنها نیست [شوای، فرانسواز ۱۳۷۵]. اهمیت این محیط کالبدی با مناسب‌سازی فضاهای موجود و یا ایجاد فضاهای جدید در نزدیکی محل سکونت می‌تواند سهم بزرگی را در رشد مطلوب کودکان فراهم آورد. کودکان در هر جا و هر زمان بازی می‌کنند، اما فرصت‌های بازی کیفی تنها از طریق فرایند آگاهانه به دست می‌آید. طراحان و برنامه‌ریزان شهری مسئول در نظرگیری فضاهای باز در میان نقشه‌های توسعه شهری هستند. به نظر می‌رسد محله بعد از محیط خانه، اولین محیطی است که کودکان می‌شناسند. آنها معمولاً بیشتر وقت خود را در خارج از خانه و در پارک‌ها و زمین‌های بازی رسمی یا در خیابان‌ها و پیاده‌راه‌های نزدیک خانه خود به عنوان مکان بازی غیررسمی می‌گذرانند. لذا نمونه موردی تحقیق، واحد محله در شهر رشت انتخاب شد و برای ارزیابی بهتر به تحلیل و مقایسه دو محله گلزار با طراحی معاصر، مرفه‌نشین و تعاملات اجتماعی نسبتاً پایین و دروازه لاکان به عنوان محله‌ای نسبتاً قدیمی در جنوب شهر و مردمانی با سطح درآمد متوسط به پایین و تعاملات اجتماعی بالا پرداخته شد. با این پیش‌فرض‌ها که البته درستی آنها در جامعه آماری مورد مطالعه نیز اثبات شد:

ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده از قبیل سن، شغل، درآمد و میزان تحصیلات والدین و از طرفی میزان تعاملات اجتماعی و نوع روابط ساکنین محله با یکدیگر با میزان بازی کودکان در فضاهای بازی غیر رسمی بدون حضور والدین رابطه مستقیم دارد؛ این پژوهش در جهت یافتن پاسخی منطقی برای سؤالات ذیل است: تصورات و انتظارات کودکان در دنیای مدرن امروز از فضای بازی خارج از خانه چیست؟ آیا بین نوع طراحی فضاهای بازی و انواع رفتارهای بازی کودکان

ارتباطی وجود دارد؟

فرضیات این تحقیق بر این اساس استوار است که: انتظارات کودکان امروز از فضای بازی چیزی فراتر از تاب و سرسره‌های سنتی بوده و نیازمند بازنگری است. نحوه طراحی فضای بازی روی رفتارهای بازی کودکان تأثیر می‌گذارد. روش تحقیق در این پژوهش کمی و در پاره‌ای موارد نیز روش کیفی با بررسی رابطه علت و معلولی در یک استدلال منطقی روی نمونه موردی بوده است. شیوه تحقیق عملی شامل مشاهده و نقشه‌برداری از الگوهای رفتاری، استفاده از تکنیک نقاشی، مصاحبه و پرسش‌نامه کودک، پرسش‌نامه والدین، مصاحبه با مقامات رسمی، مصاحبه با افراد بزرگسال و کسب اطلاعات راجع به تاریخچه محل و بازی‌های سنتی، تجارب و خاطرات کودکی آنهاست. برآورد نهایی جمعیت نمونه در این پژوهش مطابق فرمول کوکران (۳۵۰ است (۲۰۰ نسخه پرسشنامه در محله گلزار و ۱۵۰ نسخه در محله دروازه لاکان) و تحلیل اطلاعات نیز با نرم‌افزار SPSS انجام شد.

چارچوب نظری تحقیق

کودک: تعاریف و مفاهیم پایه

تعیین محدوده سنی کودک در کشورهای مختلف متفاوت است. در ماده اول کنوانسیون حقوق کودک، منظور از کودک، افراد انسانی زیر ۱۸ سال است. در ماده یک قانون حمایت از حقوق کودکان مصوب سال ۱۳۸۱ نیز سن زیر ۱۸ سال به عنوان کودک تعیین شده است.

گروه‌بندی سنی کودکان

نوباوه	۰-۲ سال ^۱
گروه سنی پیش دبستانی	۲-۵ سال ^۲
گروه سنی دبستانی	۵-۱۱ سال ^۳
نوجوان	۱۱-۱۴ سال ^۴
نوجوان	۱۴-۱۸ سال ^۵

با توجه به ویژگی‌های سنین مختلف و تفکیک گروه‌های سنی کودکان به صورت فوق [سعیدی رضوانی و حبیبی، ۱۳۸۷: ۶] و مشاهداتی که نشان می‌دهد در اغلب فضاهای بازی موجود، فضاهای بازی یا پارک‌ها دارای تجهیزاتی برای کودکان پیش دبستانی و زمین‌های ورزشی بزرگسالان هستند که کودکان ۵ تا ۱۲ سال از آن طرد می‌شوند و از طرفی زمین بازی کوچک‌ترها نیز برای این گروه سنی جذابیتی ندارد، به خاطر ضرورتی که در رابطه با کمبود فضاهای بازی خاص این گروه سنی در فضاهای شهری احساس می‌شود، تأکید این مقاله روی گروه سنی فوق است و از این پس منظور از کودک در این پژوهش گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال است.

خصوصیات کودکان ۵ تا ۱۲ سال

در این سنین تخیل رشد کرده و متوجه کارهای عملی می‌شود. اغلب دوست دارند برای رسیدن به هدف‌های مشترک دور هم

پیشینه تحقیق

تاکنون در جوامع اروپایی و امریکایی تحقیقات زیادی در مورد ارتقای فضاهای شهری برای حضور کودکان و طراحی نسل جدید زمین‌های بازی انجام شده و راه حل‌های مختلفی ارائه شده است. اما در جوامع شرقی به ویژه در کشور ما تحقیق جامعی که تمرکز آن روی فضاهای بازی کودکان به ویژه گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال باشد، انجام نگرفته است و با تأخیر زمانی و در پس تجربیات جوامع غربی در قالب طرح‌های نوسازی و بهسازی گاهی اقداماتی صورت می‌گیرد. طی تحقیقاتی که توسط سازمان حفاظت از محیط زیست انگلستان تحت عنوان «بازی کودکان» در سال‌های متمادی روی رفتارهای بازی بیش از ۵۰/۰۰۰ کودک انجام گرفت مشاهده شد که به تدریج و با افزایش محدودیت‌ها در طول زمان حضور کودکان در فضاهای بازی غیر رسمی از ۷۵ درصد در ۱۹۷۳ به ۱۵ درصد در ۲۰۰۶ کاهش یافته و پارک‌ها و زمین‌های بازی در سطح محله بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. تعداد کودکانی که توسط والدین با اتومبیل به مدارس خود می‌روند افزایش چشمگیری پیدا کرده و از استقبال کودکان پیاده کاسته و نگرانی والدین افزایش یافته است. نتایج این تحقیقات نشان داد؛ موانعی که موجب عدم حضور کودکان در محله می‌شود، به طور خلاصه عبارت است از:

- ترافیک و سرعت اتومبیل

- تشویش و نگرانی والدین و کودکان از جرم و بزه، افراد غریبه و ...
- نارضایتی ساکنین در مورد بازی کودکان خیابان‌ها و پیاده‌راه‌های محله [Lacey, 2007]

- تغییر نوع بازی و رواج بازی‌های رایانه‌ای [Beckwith, 2010] و به دنبال آن نظریات مختلفی مثل ایجاد پهنه امن خانگی در شهرسازی معاصر مطرح شد که اولین بار در ۱۹۷۰ با ایده حیاط مسکونی در هلند آغاز و هدف آن تبدیل خیابان به یک مکان اجتماعی با انواع کاربری‌ها از جمله بازی کودکان است. طرح آرام‌سازی ترافیک بحث دیگری است که هدف آن کاهش تلفات ناشی از برخورد اتومبیل با افراد پیاده خصوصاً کودکان در حین بازی به خاطر سرعت بالا و فقدان محدودیت‌های بازدارنده در خیابان‌های محلی است که در ۲۰۰۰، دولت انگلیس برنامه‌های تشویقی برای رسیدن به این هدف را در رأس قرار داد. بعد از آن سازمان‌های داوطلبانه مردمی هستند که تحت عنوان *Sustrans DIY street* مشابه ایده *Home zone* در انگلیس به وجود آمدند تا با مشارکت هم و کم‌ترین هزینه خیابان‌های محلی هرچه جذاب‌تر، ایمن‌تر و پایدارتر شود [Lacey, 2007] و جنبش کوچه‌های سبز که در امریکای شمالی متداول شده و هدف آن خارج کردن سطح کوچه‌ها از حالت صرفاً عبوری یا پارکینگ به مکانی خوشایند برای حضور ساکنین است و لس‌آنجلس، سیاتل و شیکاگو نیز از پیشگامان آن هستند [مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی مشهد، ۱۳۸۸]. طرح ایجاد سبزه‌راه‌ها نیز در کانادا از جمله فضاهای باز خطی است که با اتصال نقاط مهم شهر از قبیل مدارس، پارک‌ها و زمین‌های بازی، ایستگاه‌های وسایل نقلیه

گرد آیند. کودک در این سنین بیش از پیش تسلط و تمرکز ورزشی خود را افزایش می‌دهد و دوست دارد به تمرینات بدنی بپردازد. حس کنجکاوی، ماجراجویی و فعالیت‌هایی مانند اینها در او خیلی قوی است [دروتی؛ تریسی و رونسن، ۱۳۶۰ : ۳۴]. علاقه به نشان دادن سرعت، قدرت و مهارت در بازی و میل رقابت در بازی‌ها از ویژگی‌های کودکان این گروه سنی است که آنها را از گروه‌های سنی دیگر متمایز می‌کند [ریاحی، ۱۳۷۰ : ۶۹].

بازی و دیدگاه‌های نظری

به هرگونه فعالیت جسمی یا ذهنی هدفداری که به صورت فردی یا گروهی انجام پذیرد و موجب کسب لذت در کودک شود، بازی می‌گویند [مطلق‌زاده، ۱۳۷۸]. نگرش‌های نظری در مورد بازی کودکان، به دو دسته نظریه‌های کلاسیک (نظریه مازاد انرژی، نظریه تجدید انرژی، نظریه تفریح و بازآفرینی، نظریه آماده شدن برای دوران بزرگسالی) و نظریه‌های مدرن (کاهش تشویش و اضطراب، نظریه شناخت از خود، ایجاد فرصت برای دستیابی به مهارت‌ها، تثبیت آموخته‌های قبلی و یادگیری مسایل نو) تقسیم می‌شوند [ایزدپناه چهرمی، ۱۳۸۳].

محدوده فعالیت کودکان ۵ تا ۱۲ سال

با رشد کودک و توانایی‌هایش محدوده بازی او از خانه فراتر رفته و با توسعه ارتباطات و بازی‌های خودجوش مکان‌های بازی او در ناحیه مسکونی با شعاع حدود ۳۰۰ متر از خانه، زمین‌های بازی و سطوح نزدیک همسایگی و پارک‌های نزدیک خواهد بود. از این رو توجه و برنامه‌ریزی در این محدوده در اولویت قرار دارد [داودی مقدم، ۱۳۸۹ : ۱۷].

فضاهای بازی کودکان در شهر

فضاهای بازی در دو گروه ۱. فضاهای بازی رسمی مثل پارک‌ها و زمین‌های بازی شامل زمین بازی سنتی : تاب و سرسره و ... ، زمین بازی معاصر : مجموعه مرکب بازی با عملکردهای گوناگون، زمین بازی خلاق و ماجراجویی شامل قطعاتی به ظاهر بی‌ارزش چون تایرهای فرسوده، الوار و... که به کودکان امکان ساخت چیدمان‌های جدید را می‌دهد و به دلیل انعطاف‌پذیری با خواست کودکان، در رشد جسمی و شناختی آنان از محیط بسیار مؤثر است [مرکز پژوهش‌های اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۷ : ۲].
و باغ‌های بازی ماجراجویی که با بهره‌گیری از عواملی چون درخت، آب و شن، حیوانات و... به جهت تنوع و تغییرپذیری، محلی مناسب برای شکوفایی خلاقیت هستند [ایزدپناه چهرمی، ۱۳۸۳] و ۲. فضاهای بازی غیر رسمی مثل حیاط‌ها، فضای میان ساختمان‌ها، فضاهای نزدیک ورودی خانه‌ها، پیاده‌راه‌های عریض، بن‌بست‌ها، خیابان‌ها و کوچه‌های محلی [گل، ۱۳۸۷] تحت بررسی قرار می‌گیرند.

برای حضور در فضا و فعالیت‌های فیزیکی و جایگزینی با بازی‌های رایانه‌ای [Beckwith, 2010].

محدوده مورد مطالعه

شهر رشت، مرکز استان گیلان و با بیش از ۵۱۳ هزار نفر جمعیت دارای ۳ منطقه شهرداری است. تقسیم‌بندی شهر به مناطق سه‌گانه و محدوده محلات مورد مطالعه (گلزار و دروازه لاکان) در نقشه ۱ نشان داده شده است [پرتال شهرداری رشت، ۱۳۹۰]. شهرک گلزار که از شاخص‌ترین محلات شهر است با ۱۰۷۲۰ نفر جمعیت و حدود ۳۵۰ هکتار وسعت در قسمت شمالی رشت جای گرفته و به صورت برنامه‌ریزی شده در قسمت شمال شهر برای اقتشار درآمدی متوسط به بالا احداث شده و دارای بافت کالبدی نسبتاً نوساز است. گلزار که به صورت قطاعی از شهر جدا شده از یک خیابان جمع‌کننده اصلی (بلوار گلزار) و در انتها از دو حلقه تشکیل و بقیه خیابان‌های فرعی از آن منشعب شده و یک ساختار شطرنجی منظم را می‌سازند. گلزار، بافت جدیدی از شهر است که طی رشد سال‌های اخیر و تغییر شکل خانه‌ها از ویلایی به آپارتمانی و افزایش تراکم جمعیتی و ساختمانی به ترافیک بلوار گلزار نیز افزوده است. درصد سطح اشغال فضای سبز نسبت به سطح کل ۰/۵ درصد و سرانه فضای سبز در گلزار حدود ۰/۱ درصد است [سمیع یوسفی، ۱۳۸۹] که با توجه به پتانسیل منطقه بسیار کم است. گلپارک با مساحتی حدود ۱۰۰۰ مترمربع بین بلوک‌های مسکونی و پارک خطی انتهای بلوار توحید در مجاورت رودخانه (تصاویر ۳ تا ۵) تنها فضاهایی هستند که در محله به عنوان فضاهای بازی رسمی وجود دارند (نقشه ۲) و طبق مشاهدات در حد بسیار ضعیف کیفی هستند علی‌رغم وجود عنصر طبیعی رودخانه در غرب گلزار که بهترین موقعیت را برای توسعه پارک و فضای سبز شهری در محدوده ایجاد می‌کند. در مقایسه با گلزار به عنوان یک محله جدید، مرفه‌نشین و تعاملات اجتماعی نسبتاً پایین، دروازه لاکان از محلات قدیمی و سطح درآمد متوسط به پایین در نقطه

نقشه ۱. معرفی محدوده‌های مورد مقایسه. مأخذ: پرتال شهرداری رشت، ۱۳۹۰.
Plan1: Introduction of the compared limits. Source: Rasht Municipality Portal, 2011.

عمومی و... کودکان قادر خواهند بود پیاده یا با دوچرخه و در امنیت کامل در فضای شهر حضور یابند [سرویس خبرگزارش، ۱۳۸۶]. در سال ۲۰۰۶ مرکز ملی مسیرهای امن به مدرسه تحت عنوان SRTS برای تشویق بچه‌ها به پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری با همکاری دانشگاه کارولینای شمالی و مرکز حمل و نقل فدرال امریکا تأسیس شد [حکمی، ۱۳۹۰] و اکنون در بسیاری از شهرها طرح اتوبوس پیاده بخشی از جنبش بین‌المللی برای ترویج خیابان‌های ایمن و فعال تلقی می‌شود [Safe Routes to School National Partnership, 2002].

همچنین در مورد طراحی زمین‌های بازی موفق نیز اصولی از سوی انجمن بازی بریتانیا ارائه شده که از آن جمله است:

- با توجه به پتانسیل‌های سایت طراحی شوند و جانمایی آن مناسب باشد.
- از عناصر طبیعی مثل گیاه، تخته سنگ و... در طراحی آن استفاده شود.
- گستره وسیعی از تجارب بازی را فراهم آورد و فرصت‌هایی را برای چالش ایجاد کند.
- حضور کودکان معلول و کم‌توان در کنار سایر کودکان میسر باشد.
- پاسخگوی نیازهای اجتماع اعم از کودکان و والدین آنها باشد و گروه‌های سنی مختلف را در کنار هم قرار دهد.
- بحث پایداری در طراحی مد نظر باشد، قابلیت تکامل تدریجی داشته و به عنوان فرآیند به آن نگریسته شود [Butler, 2008 & Shackell].

برای تدوین اصول طراحی فضاهای بازی جدید یا ارتقای فضاهای بازی موجود، معیارها و اصول جاری طراحی در نمونه‌های اجرا شده نقاط مختلف دنیا بررسی و در محدوده مورد مطالعه تحلیل شد که از جمله است توجه به بعد خلاقیت و پاسخگویی به حس کنجکاوی و ماجراجویی کودکان با ایجاد کمی رمز و راز و پیچیدگی

[Lend Lease Development Pty Ltd, 2008]، جانمایی درست تجهیزات بازی و تراکم آن، انعطاف‌پذیری [Shackell & Butler, 2008]، جنس و دوام، سهولت نگهداری، تخریب و وندالیسم [ایزدپناه جهرمی، ۱۳۸۳].

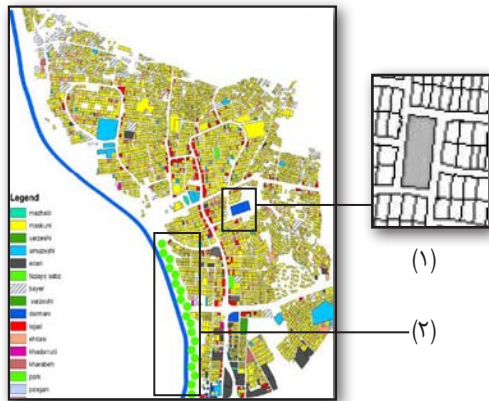
فقدان فضای طبیعی در شهرهای بزرگ تمایلات خاصی را طلب می‌کند؛ در مواردی که امکان بازی‌های طبیعی مثل بالا رفتن، تاب خوردن، شنا، قایقرانی و... وجود دارد، نیازی به وسایل دست‌ساز بشر نیست [حلاجی، ۱۳۸۵].

ایمنی زمین بازی در قالب سطح پوشش زمین، ایمنی قطعات [Middlesex University, 2002]، محصوریت

[Shackell & Butler, 2008]، تفکیک فضایی فعالیت‌های آرام از پر جنب و جوش و فضای بازی گروه‌های سنی مختلف از هم و امکان نظارت والدین [مطلق‌زاده، ۱۳۷۸].

تنوع و جاذبه بصری و مهیج بودن زمین بازی برای کودکان امروز که اساساً تفاوت‌های زیادی با نسل گذشته دارند و تشویق آنها

نقشه ۲. محدوده گلزار . مأخذ : پرنال شهرداری رشت، ۱۳۹۰.

Plan2. Golsar (park) limits. Source: Rasht Municipality Portal, 2011.

۲) پارک خطی انتهای بلوار توحید

تصویر ۳. پارک خطی در امتداد محور طبیعی رودخانه و پتانسیل فضا برای تقویت محور پیاده و ایجاد مسیر امن تا مدرسه و همچنین زمین بازی. مأخذ : معانی، تابستان ۹۰.
Fig3. Linear Park along river natural axis and area potential for improvement of walkway passage and creation of secure and safe route up to school as well as playground. Linear Park at the end of Tohid Blvd. Source: Maani, summer 2011

تصویر ۴. جذابیت آب برای کودکان و بازی آنها (فواره مخصوص آبیاری درختان و بازی کودکان با آن). پارک خطی انتهای بلوار توحید. مأخذ : معانی، تابستان ۹۰.
Fig4. Water charm for children and their playing (the fountain specific for irrigation of trees and children to play with it). Linear Park at the end of Tohid Blvd. Source: Maani, summer 2011.

تصویر ۵. بازی فوتبال در گوشه‌ای از فضای پارک و نیاز کودکان ۵ تا ۱۲ سال به اختصاص فضا جهت این فعالیت‌ها. پارک خطی انتهای بلوار توحید. مأخذ : معانی، تابستان ۹۰.

Fig5. Playing of soccer at the corner of park area to meet children's need at ages (5-12) and the given area that is specific for doing such activities. Linear Park at the end of Tohid Blvd. Source: Maani, summer 2011.

جنوبی شهر با تعاملات اجتماعی بالاست. بافت آن ریزدانه بوده و اکثر بافت مسکونی محله را خانه‌های ویلایی قدیمی با حیاط‌های پر گل و گیاه تشکیل می‌دهند که البته در روند نوسازی کم‌کم جای خود را به آپارتمان‌های چند طبقه می‌دهند. کمبود فضاهای سبز و عدم مطلوبیت پارک‌های محلی (تصویر ۶، فشردگی، کهنگی و ریزدانگی بافت و کمبود فضای باز، کوچه‌های پرپیچ و خم و بن بست، از نقاط ضعف این محله محسوب می‌شوند.

نتایج و تحلیل مشاهدات در فضاهای بازی رسمی گلزار

۱) گلپارک گلزار : این پارک در اوایل سال ۹۰ مورد بازسازی قرار گرفت و با بهبود نسبی، جمعیت زیادی را به خود جذب کرد (تصاویر ۱ و ۲).

تصویر ۱. زمین بازی جایی برای شروع بازی و ملاقات اعضای گروه. گلپارک گلزار. مأخذ : معانی، تابستان ۹۰.

Fig1. Playground, place for startup the game and visiting group members. Golsar Golpark (floral park). Source: Rasht Municipality Portal, 2011.

تصویر ۲. قسمتی از فضای پارک که در روند نوسازی برای نصب تجهیزات بازی در نظر گرفته شده بود ولی قبل از نصب، با وجود سطح پوشش نامناسب آسفالتی آن از جانب کودکان ۵ تا ۱۲ سال به عنوان زمین فوتبال کوچک مورد استقبال قرار گرفت. گلپارک گلزار. مأخذ : معانی، تابستان ۹۰.

Fig2. Part of park area, which was intended for installation of playing equipments in trend of renovation, but it was welcomed by children at ages 5-12, as futsal playground due its inappropriate flooring surface. Golsar Golpark (floral park). Source: Rasht Municipality Portal, 2011.

فضاهای بازی در دروازه لاکان

مشاهدات طی چک لیستی که در آن شاخص‌هایی مثل فعالیت در فضا، موقعیت مکانی شامل عناصر پیرامونی و ارتباط با محیط اطراف، دسترسی، اصول کیفی مثل آسایش و آرامش، ایمنی و امنیت با سؤالاتی از این قبیل مورد تحلیل قرار گرفت تا اصول نو ارایه شود.

آیا در زمین‌های بازی کودکان بازی می‌کنند یا خارج از زمین بازی مثلاً کوچه‌ها یا خیابان‌های محله به بازی مشغولند؟ آیا مکان‌های مورد نظر در ساعات خاصی از شبانه‌روز شلوغ‌تر است؟ آیا در ساعات خاص بخشی از فضا کاملاً خالی و بدون فعالیت می‌شود؟

آیا کودکان در این فضاها به بازی‌های گروهی می‌پردازند؟ چه فعالیت‌های متنوعی در این فضا رخ می‌دهد؟ چه قسمت‌هایی از فضا مورد استفاده قرار می‌گیرد و چه قسمت‌هایی نه؟ طول مدت فعالیت چقدر است و در کدام روز هفته صورت می‌گیرد؟

آیا مردم به آسانی می‌توانند وارد فضا شوند یا مجبورند به سرعت بین ماشین‌های در حال حرکت عبور کنند تا به این فضاها برسند؟ آیا پیاده‌روهای مناطق همجوار به این فضا منتهی می‌شوند؟ آیا افراد می‌توانند از تنوعی از وسایل حمل و نقل برای رسیدن به فضا استفاده کنند؟

آیا در سطح محله از لحاظ تعداد، مساحت و حوزه نفوذ، فضاهای بازی پاسخگوی نیاز ساکنین است؟ آیا فضای بازی به امکانات و خدمات رفاهی که مردم معمولاً نیاز دارند، نزدیک است؟

آیا حس امنیت وجود دارد؟ اگر چنین هست، افراد مسئول تأمین امنیت چه کارهایی انجام می‌دهند؟

آیا فضاها تمیز هستند؟ تعداد سطوح زباله یا شکل ظاهریشان برای تشویق کودکان مناسب است؟ چقدر پوشش گیاهی و آرایش فضایی آن مناسب است؟ جاهای نشستن به طور مناسب تعیین موقعیت شده‌اند؟

آیا شیوه طراحی محله، اتومبیل‌ها را به حرکت با سرعت کم وامی‌دارد؟ آیا تدابیری مثل دوربین‌های سرعت‌سنج، حضور پلیس و... اندیشیده شده است؟

آیا از وسایل ورزشی در پارک استقبال کافی می‌شود؟ آیا بچه‌ها هم از این وسایل ورزشی استفاده می‌کنند؟ آیا محصوریت زمین بازی مناسب است؟

آیا فضا در طول شب از روشنایی لازم برخوردار است؟

آیا تجهیزات بازی از لحاظ ارتفاع، اتصالات، سطح پوشش زمین بازی در زیر و اطراف تجهیزات و... برای استفاده کودکان ایمن هستند؟

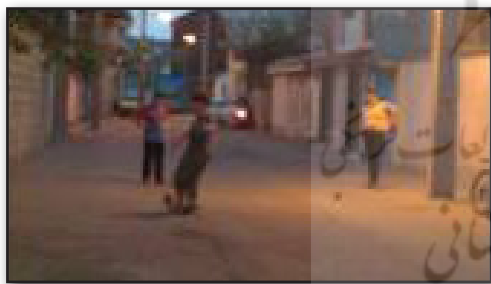
آیا امکان بازی‌های جمعی و فعالیت‌های پرهیاهو در فضا وجود دارد؟ آیا منطقه‌ای برای بازی‌های آرام خصوصاً برای دختران وجود

دارد؟

فضای بازی از لحاظ تخریب و بروز وندالیسم در چه سطحی ارزیابی می‌شود؟

آیا عواملی مانند رنگ‌بندی، کف‌سازی طراحی شده، دیوارنویسی‌های جذاب، آب‌نماها و فواره‌ها، بازی با شن، وجود کمی رمز و راز برای مهیج و با نشاط کردن فضای بازی وجود دارد؟

در یک جمع‌بندی کلی تفاوتی که در دو محله گلزار و دروازه لاکان به چشم می‌خورد این است که در سطح کوچه‌ها و خیابان‌های محلی گلزار به خاطر ناراضی‌تای والدین و عوامل تهدیدکننده‌ای نظیر ترافیک و سرعت اتومبیل، محدودیت بازی کودکان وجود دارد و فقط به صورت خیلی محدود دوچرخه‌سواری یا اسکیت انجام می‌شود و قسمت عمده بازی کودکان در پارک‌های محله صورت می‌پذیرد، ولی در دروازه لاکان حضور کودکان در سطح محله برای بازی‌های جمعی نظیر لی لی، گل کوچک و فوتبال شاید به خاطر تعاملات بیشتر مردم خیلی بیشتر است (تصویر ۷). بعد از تکمیل چک لیست ارزیابی زمین‌های بازی در هر دو محله مشاهده شد که اصول کیفی طراحی حتی در گلپارک گلزار که نوسازی نسبی در آن صورت گرفته، در حد ضعیف است و در محله دروازه لاکان پارک‌ها تقریباً جذابیتهایی برای کودکان ندارند و خالی از حضور آنهاست. با توجه به ضرورتی که برای ارتقای کیفی زمین‌های بازی احساس می‌شود باید به ویژه نیاز کودکان این گروه سنی را در طرح‌های آتی مورد توجه قرار داد. در نگاهی اجمالی نتایج تحقیق

تصویر ۶. بازی در کوچه و ارتباطات محله‌ای. محله دروازه لاکان. مأخذ: معانی، ۱۳۹۰.
Fig6. Play in alley and local communications. Lakan Gate Locality. Source: Maani, 2011.

تصویر ۷. پارک سمیه، کیفیت نامناسب فضای بازی و عدم حضور کودکان در آن. محله دروازه لاکان. مأخذ: معانی، ۱۳۹۰.
Fig7. Somayeh Park; inappropriate playing area and absence of children there. Lakan Gate Locality. Source: Maani, 2011.

حاصل از پرسشنامه‌های والدین در دو محله گلزار و دروازه لاکان در جدول ۱ آمده است.

یافته‌ها و بحث

برای بررسی رابطه بین نحوه طراحی فضای بازی و رفتارهای بازی کودکان (نوع بازی)، نحوه طراحی فضای بازی یا اصول کیفی مطلوبیت را با شاخص‌های پاسخگویی به حس کنجکاوی و ماجراجویی، وجود تجهیزات بازی مناسب در پارک نزدیک خانه، وجود احیانا مشکلی در زمین بازی (نقایص طراحی) و جذابیت برای والدین (امکان دیدار دوستان در زمین بازی برای والدین و امکان فعالیت همزمان والدین در زمین بازی) در سوالات پرسشنامه سنجیدیم و سه سطح ضعیف، متوسط و خوب را در نظر گرفتیم و رابطه آن را با نوع بازی کودکان با روش آماری SPSS و تحلیل کا 2، ارزیابی کردیم. با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۶ ثابت شد که بین نحوه طراحی فضای بازی و رفتارهای بازی کودکان رابطه معنی‌دار وجود دارد. همچنین ارتباط فعالیت فیزیکی کودکان با نحوه طراحی محیط کالبدی مورد بررسی قرار گرفت. اگر میزان حضور کودکان در فضاهای بازی خارج از منزل را معادل با فعالیت فیزیکی کودک تلقی کنیم و نحوه طراحی محیط کالبدی را نیز با شاخص‌های مثل:

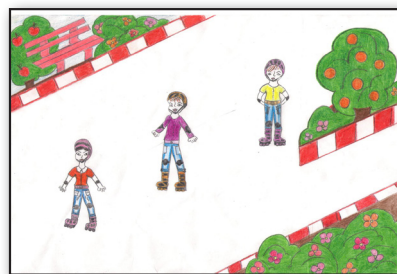
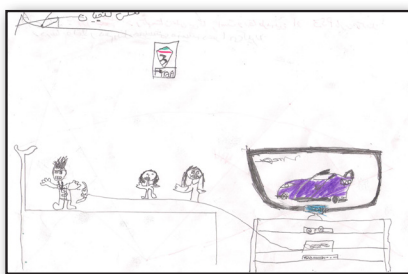
فاصله محل سکونت کودک تا نزدیک‌ترین زمین بازی، وجود مکانی برای بازی کردن در ساختمان و قابل استفاده بودن حیاط برای بازی کودکان، نوع ساختمان (حیاط‌دار، آپارتمانی و...)، امکان نظارت والدین روی بازی کودکان و زیبایی مناظر و تشویق به پیاده‌روی ارزیابی کنیم، آنگاه نتایج تحقیق به صورت ذیل خواهد بود:

- فاصله منزل تا مدرسه و وجود راه‌های امن تا مدرسه روی نوع رفتن به مدرسه و فعالیت فیزیکی کودکان تأثیر دارد.
- رابطه بین میزان حضور کودک در فضای بازی خارج از منزل و فاصله تا نزدیک‌ترین زمین بازی و زیبایی مناظر و فعالیت فیزیکی کودکان و همچنین وجود مکانی برای بازی کردن در ساختمان تأیید نشد. در حالی که بین میزان حضور کودک در فضای بازی خارج از منزل با نوع ساختمان (ویلایی، آپارتمان و...) و همچنین امکان نظارت والدین روی بازی او و قابل استفاده بودن حیاط یا محوطه بازی محل سکونت و فاصله منزل تا مدرسه و نوع رفت و آمد کودکان به مدرسه رابطه مستقیم معناداری وجود دارد. همچنین ثابت شد بین وجود راه‌های امن منزل تا مدرسه و نوع رفت و

آمد کودکان به مدرسه و در نتیجه فعالیت جسمانی آنها رابطه معنی‌دار وجود دارد. ۶۶ درصد از پاسخگویان هم عنوان کرده‌اند که در صورت وجود مسیرهای پیاده امن تا مدرسه با پیاده رفتن کودکان در جهت افزایش فعالیت جسمانی آنها موافقت می‌کنند و حتی در مصاحبه‌ها به گروه‌های پیاده‌ای اشاره کردند که با رهبری چند نفر بزرگ‌تر و مسئول با پرچم‌های رنگی در دست‌هایشان تشکیل یک اتوبوس پیاده را می‌دادند و در ایستگاه‌های مشخصی به هم ملحق می‌شدند و دلایل عمده مخالفت خود را در زمان حال، خطر تصادف و عدم امنیت عنوان کرده‌اند.

تصورات و انتظارات کودکان از فضاهای بازی

برای شناخت نیاز کودکان در دنیای مدرن امروز و از سوی دیگر انتظارات آنها از فضاهای بازی از تکنیک‌هایی مثل نقاشی، مصاحبه و پرسش‌نامه کودک استفاده شد تا اطلاعات لازم در مورد انواع بازی‌ها و زمین‌های بازی دلخواه کودکان حاصل شود. همچنین طی گذری بر تجارب خاطرات کودکی اطرافیان در روشی ابتکاری فضای آشنای قدیمی را لمس کرده و سعی در شناخت فضاهای دوست‌داشتنی و روحیات کودکان این گروه سنی کردیم تا کیفیات فضایی موجود در شهرسازی سنتی را در رابطه با پیوند کودک، خانه، شهر، طبیعت و... و همچنین ضعف‌ها و قوت‌های آنها را دسته‌بندی کرده و در طراحی اعمال کنیم. یکی از این خاطرات ایجاد زمین بازی به شیوه‌ای تخیلی و نمادین است که «آرزو معانی» در ۱۳۶۹ در کودکی خود به کمک همبازی‌هایش در فضای باغ و در طبیعت نزدیک محل زندگی ساخته بودند که ساخت آن برایشان بسیار لذت‌بخش و خوشایند بود. به طور کلی اصول کلی منتج از این تجارب عبارت است از: لزوم توجه به جزئیات مانند مصالح، رنگ، بو، صدا و... برای تقویت حواس کودک، لزوم ارتباط کودک با طبیعت، آموزش بهتر مفاهیم به او در گروه همسالان خود، لزوم طراحی فضاهای متنوع و قابل کشف، لزوم مشارکت کودک در خلق فضا و لزوم توجه به مقیاس کودکان در فضا. در این بین از ۵۰ کودک خواسته شد فضای بازی دلخواه خود را نقاشی کنند. در این نقاشی‌ها (تصاویر ۸ تا ۱۰) به مواردی مثل تنوع، رنگ، بازی‌های گروهی، پوشش گیاهی و فضای سبز، جریان آب در فضای بازی، ارتباط با حیوانات، بازی‌های پر هیجان و پرچالش و بازی‌های خلاق تأکید شد.

تصاویر ۸ تا ۱۰ (از راست به چپ). نمونه‌های نقاشی کودکان. مأخذ: معانی، تابستان ۹۰.

(صاحبان نقاشی‌های مربوط به تصاویر ۸ و ۹ پسر بچه‌های ۱۰ سال و تصویر ۱۰ دختر بچه‌ای ۹ ساله است)

Fig8-10 (from right to left). Painting samples from children. Source: Maani 2011 (Drawers of the related paintings to Fig8 and 9: 10years- old boys and Image-10 that belongs to a 9- years-old girl).

جدول ۱. مقایسه شاخص‌ها در دو محله مورد بررسی. مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰.

شاخص‌ها	گلسار	دروازه لاکان
ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده	درآمد ماهیانه ۵۰ درصد خانواده‌ها بالای یک میلیون تومان	درآمد ماهیانه ۵۰ درصد خانواده‌ها بین ۳۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان
تعداد فرزندان و داشتن همبازی در محل زندگی	۵۰ درصد خانواده‌ها تک فرزند و ۶۵ درصد همبازی ندارند.	۳۵ درصد از خانواده‌ها تک فرزند و ۴۶ درصد همبازی ندارند.
گونه‌شناسی مسکن (قابلیت استفاده از حیاط، نوع خانه، مساحت و...)	۷۰ درصد خانه‌ها، آپارتمانی و بین ۱ تا ۶ خانوار و متراژ بالای ۸۰ متر مربع	۶۰ درصد خانه‌ها ویلایی یا دو واحدی حیاط دار با متراژ متوسط ۶۰ تا ۸۰ متر مربع و حیاط قابل استفاده برای بازی
تمایل بازی (خانه / بیرون از خانه)	تمایل مکانی ۷۴/۵ درصد کودکان به بازی‌های بیرون از خانه	تمایل مکانی ۷۰ درصد کودکان به بازی‌های بیرون از خانه
نگرش والدین در مورد بازی کودکان در بیرون از خانه	۱۵ درصد کودکان اجازه دارند جلوی درب منزل یا محدوده مشخصی از منزل بازی کنند.	۳۰ درصد کودکان اجازه دارند جلوی درب منزل یا محدوده مشخصی از منزل بازی کنند.
میزان حضور کودکان در فضای بازی خارج از خانه	۴۱ درصد پاسخگویان هفته‌ای دو تا سه بار فرزندانشان را به همراه خود برای بازی بیرون می‌برند. تنها ۱۸ درصد روزانه به فضاهای بازی می‌روند.	۴۷ درصد پاسخگویان هفته‌ای دو تا سه بار فرزندانشان را به همراه خود برای بازی بیرون می‌برند. حضور روزانه کودکان در فضاهای بازی خارج از منزل در محله ۵۲ درصد است.
زمان بازی در فضای خارج از خانه	۵۰ درصد غروب و عصر	۵۰ درصد غروب و عصر
مکان بازی	۳۹ درصد پارک‌های محله، ۳۱ درصد حیاط و ۱۳ درصد کوچه و خیابان محلی	۲۴ درصد پارک‌های محله، ۳۱ درصد حیاط و ۵۳ درصد کوچه و خیابان‌های محلی
نوع بازی	۵۲ درصد دوچرخه سواری و ۱۲ درصد تجهیزات بازی پارک، ۱۳ درصد بازی‌های گروهی دو نفر به بالا	۵۸ درصد دوچرخه سواری و ۱۰ درصد تجهیزات بازی پارک، ۲۵ درصد بازی‌های گروهی دو نفر به بالا.
نوع ارتباط کودک با همسالانش	۵۲ درصد ارتباطات مدرسه‌ای و ۱۶ درصد محله‌ای. بیش از ۶۴ درصد این کودکان هیچ دوستی در سطح کوچه یا محله‌شان ندارند.	۴۴ درصد ارتباطات محله‌ای
ارتباط ساکنین محله با یکدیگر	۴۰ درصد پاسخگویان هیچ ارتباطی با افراد محله‌شان ندارند و فقط ۸ درصد روابط صمیمانه دارند و ۴۸ درصد یکدیگر را می‌شناسند.	۱۲ درصد پاسخگویان هیچ ارتباطی با افراد محله‌شان ندارند، ۲۳ درصد روابط صمیمانه دارند و ۶۵ درصد یکدیگر را می‌شناسند.
دلایل بازدارنده برای بازی در کوچه	۵۲ درصد ترافیک و سرعت اتومبیل، ۲۴ درصد ترس از افراد غریبه و بزه، ۵ درصد عدم شناخت همسایه‌ها، ۳ درصد نارضایتی ساکنین محله	۵۲ درصد ترافیک و سرعت اتومبیل و ۱۸ درصد ترس از افراد غریبه و بزه، ۸ درصد عدم شناخت همسایه‌ها و ۱۱ درصد نارضایتی ساکنین محله
انجام بازی‌های کامپیوتری	۸۱ درصد فعالیت کودکان را شامل می‌شود و ۵۲ درصد کودکان نیز هنگام نداشتن همبازی بیشتر بازی کامپیوتری انجام می‌دهند.	۶۰ درصد بازی کامپیوتری می‌کنند و ۴۸ درصد عنوان کردند که کودکانشان هنگام نداشتن همبازی بیشتر بازی کامپیوتری انجام می‌دهند.
ضرورت ایجاد مکان‌های بازی از دیدگاه پاسخگویان	۷۲ درصد کیفیت پارک‌های محله را نامناسب دانسته و ۶۸ درصد ضرورت ایجاد مکان‌های مناسب برای بازی کودکان را در سطح محلات خیلی زیاد برآورد کردند.	۸۶ درصد کیفیت پارک‌های محله را نامناسب دانسته و به نبود سرویس بهداشتی و امکانات رفاهی، پایین بودن استانداردها و ایمنی و عدم تنوع اشاره کردند و ۶۰ درصد ضرورت ایجاد مکان‌های مناسب برای بازی کودکان را خیلی زیاد برآورد کردند.
تمایل به همکاری در ارتقای فضای بازی کودکان	۸۸ درصد حاضرند مشارکت کنند	۸۴ درصد حاضرند مشارکت کنند
نحوه رفت و آمد به مدرسه	۴۱ درصد سرویس مدرسه، ۳۴ درصد ماشین شخصی و ۱۱ درصد پیاده	۴۰ درصد سرویس مدرسه، ۱۱ درصد ماشین شخصی و ۳۸ درصد پیاده

نتیجه گیری

در سال‌های اخیر به ویژه در شهرهای بزرگ افزایش تراکم ساختمانی و جمعیتی، کوچک و بی‌استفاده شدن حیاط از جمله به دلیل از بین رفتن محرمیت و یا تبدیل به پارکینگ، موجب شده تا از فضای باز قابل استفاده کودکان کاسته شود. در گذشته با وجود حیاطها و باغچه‌ها بسیاری از نیازهای بازی در داخل این فضاهای خصوصی یا نیمه خصوصی مرتفع می‌شد، اما اکنون به دلایل گفته شده حیاطها کمتر از این جهت می‌توانند پاسخگوی نیاز آنها باشند. همچنین کاهش تعاملات اجتماعی و سست شدن روابط بین ساکنین محلات موجب افزایش نگرانی والدین و عقب‌نشینی کودکان به درون خانه‌ها شده است. با توجه به اهمیت بازی در شکل‌گیری شخصیت کودکان، فضاهای بازی باید به گونه‌ای طراحی شوند که مشوق حضور آنها در این فضاها باشند. از طرفی افزایش پارک‌ها و فضاهای بازی نیز اگرچه امری مثبت تلقی می‌شود و باید بر مبنای خواست کودکان مجدداً نوسازی شود، اما کمبود فضای باز و زمین مناسب برای افزایش فضاهای بازی، ورزشی و سبز در نواحی شهری هم نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای فزاینده کودکان باشد و لزوم بهسازی فضاهای شهری برای حضور بیشتر کودکان در این فضاها را ایجاب می‌کند. در حال حاضر درصد قابل توجهی از مساحت شهرها را شبکه معابر به ویژه خیابان‌های محلی تشکیل می‌دهد که اگر در مجاور مراکز تجاری، اداری یا خیابان‌های اصلی باشد به پارکینگ بزرگ با معبری باریک بین خودروهای پارک شده تبدیل شده است و اگر خلوت باشد نیز شاهد حرکت سریع خودروها بدون توجه به ماهیت مسکونی محله‌ها هستند که در هر دو صورت فاقد عملکرد و کیفیت لازم است. کوچه‌ها در مناطق مسکونی پرتراکم و یا جنوب شهرها از جمله محله دروازه لاکان که معمولاً ساکنین آن اقشار کم درآمد هستند معمولاً شهرت خوبی ندارند و مردم به دید مکان‌هایی جرم‌خیز به آنها نگاه می‌کنند. ایجاد پهنه امن خانگی با کاهش ازدحام خودروها در محدوده مسکونی از طریق آرام‌سازی ترافیک و دشوار کردن عبور خودرو با خارج کردن مسیر آن از حالت مستقیم‌الخط و ماریپیج کردن یا قراردادن موانعی مثل درخت و مبلمان شهری و تنوع کف‌سازی متناسب با استفاده می‌تواند خیابان‌ها را چندعملکردی کند و در محله‌ای مثل گل‌سار که نوع بازی کودکان اغلب انفرادی و از قبیل بازی‌های رایانه‌ای است برای افزایش مراودات اجتماعی کودکان و ساکنین محله استفاده شود و مردم با خیال آسوده در این مکان‌ها به پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و... بپردازند. البته تحقق این امر به تأمین منابع لازم، تدوین الگوهای اجرایی، مشارکت و عزم سیاسی نیازمند است. بر اساس مصاحبه‌ای که با شورای شهر رشت در این خصوص انجام گرفت و در نظر گرفتن پتانسیل‌های منطقه برای گسترش فضای سبز، وجود رودخانه در امتداد فضای شهری، عرض مناسب خیابان‌ها در گل‌سار و تمایل به همکاری و مشارکت ساکنین در ارتقای کیفی فضایی به نظر می‌رسد که تحقق این امر، دشوار اما دست‌یافتنی است. پس از تحلیل اصول جاری طراحی و نتایج حاصل از تحقیق و امکان‌سنجی اجرای پیشنهادات در محدوده مورد مطالعه، اصول نو در طراحی برای بهبود وضع موجود در جدول ۲ ارائه شد.

پی‌نوشت‌ها

۱. Infant . ۲. Preschool/ aged children . ۳. School-aged children . ۴. Pre teens . ۵. Teens . ۶. Safe Routs to School

فهرست منابع

- ایزدپناه جهرمی، آیدا. ۱۳۸۳. کودک، بازی و شهر- فرایند، اصول و معیارهای برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای بازی، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشوری.
- حبیبی، ماندانا. ۱۳۸۹. تدوین اصول و ضوابط شهر پر بازی (playful city). پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- حکمی، نرجس. ۱۳۹۰. شهر امن برای کودکان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- داودی مقدم، مسعود. ۱۳۸۹. بررسی معیارهای طراحی فضای بازی کودکان پیش‌دبستانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- دروتی، جی. سینگر، تریسی. آ. رونسن. ۱۳۶۰. مقدمه‌ای بر پیازه، کودک چگونه فکر می‌کند، مصطفی کریمی، تهران: انتشارات آموزش.
- ریاحی، غلامحسین. ۱۳۷۰. رمز و راز دنیای کودک (روانشناسی کودک از تولد تا ۱۱ سالگی). تهران: نشر اشراقیه.
- سرویس خبر گزارش. اردیبهشت ۱۳۸۶. سبزه و ونکوور مسیری متفاوت، ماهنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی شوراها، ۲(۱۰): ۴۳.
- سعیدی رضوانی، نوید؛ حبیبی، فرزانه. ۱۳۸۷. شهر دوستدار کودک، مجموعه سخنرانی‌های جامعه مهندسان شهرساز.
- سمیع یوسفی، مینا. ۱۳۸۹. تدوین اصول و ضوابط توسعه محله‌ای پایدار (رشت). پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین
- شوای، فرانسوا. ۱۳۷۵. شهرسازی تخیلات و واقعیات، سید محسن حبیبی. تهران: دانشگاه تهران.
- کمیته بین‌المللی المپیک (IOC)، انجمن بین‌المللی ورزشی و امکانات سرگرمی (IAKS). ۱۳۸۵. انجمن بین‌المللی ورزش و تربیت بدنی (ICSSPE) ت: محسن حلاجی، محسن، تهران: بامداد کتاب.
- گل، یان. ۱۳۸۷. زندگی در فضای میان ساختمان‌ها، ت: شیمیا شصتی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد. ۱۳۸۷. زمین‌های بازی جدید کودکان، نشریه شماره ۱۳۸ / www.Rcmc.ir
- مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد. ۱۳۸۸. کوچه‌های سبز، نشریه شماره ۱۸۸ / www.Rcmc.ir
- مطلق‌زاده، رویا. ۱۳۷۸. وسایل بازی کودکان، سازمان زیباسازی شهر تهران.

جدول ۲. اصول طراحی فضاهای بازی کودکان. مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰.

اصل	معیار	پیشنهاد
طراحی فضاهای بازی در سطح محلات به گونه‌ای که امکان حضور گروه‌های مختلف سنی، جنسی، اجتماعی و درآمدی در فضا وجود داشته باشد	افزایش تعاملات اجتماع	<ul style="list-style-type: none"> - مناسب‌سازی سطح کوچه‌ها و پیاده‌راه‌ها که قابلیت بازی برای کودکان داشته باشد؛ مثل ایجاد سطوح لی لی در کف‌سازی برای ترویج بازی‌های محله‌ای - جذابیت برای والدین و همراهان کودک با ایجاد تسهیلات لازم برای همراهان کودک از جمله سهولت حضور زنان در فضای بازی، امکان دیدار دوستان در فضای بازی و فعالیت همزمان همراهان
خودمانی بودن و جلوگیری از ورود افراد غریبه به فضا	حذف کاربری‌های غیر مسکونی و کاربری‌هایی که باعث جذب افراد غیر ساکن و خودروهای غیر محلی می‌شود؛ مثل حذف ادارات از کوچه‌ها و بن‌بست‌ها که در گلسار بسیار محسوس است.	<ul style="list-style-type: none"> - حذف کاربری‌های غیر مسکونی و کاربری‌هایی که باعث جذب افراد غیر ساکن و خودروهای غیر محلی می‌شود؛ مثل حذف ادارات از کوچه‌ها و بن‌بست‌ها که در گلسار بسیار محسوس است. - تعریف ورودی محله به نحوی که همه عناصر جاذب برای غریبه‌ها و رهگذران قابل رؤیت نباشد - محدود کردن آمد و شد سواره عبوری
مکانیابی صحیح زمین‌های بازی	انواع زمین‌های بازی (خلاق و ماجراجویی، زمین ورزشی، باغ‌های بازی ماجراجویی و...) به صورت پراکنده در سطح محله برای کارایی بیشتر، دسترسی بهتر و یکسان برای همه مکانیابی شوند	
طراحی متناسب با نیازها و الگوهای رفتاری کودکان ۵ تا ۱۲ سال	ایجاد امکان بازی‌های جمعی از طریق: <ul style="list-style-type: none"> - افزایش ارتباطات محله‌ای کودکان - مشارکت‌پذیری 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد امکاناتی برای بازی‌های گروهی مثل ایجاد زمین‌های ورزشی غیر رسمی برای فوتبال، بسکتبال، والیبال و ... مخصوص گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال که مجزا از زمین ورزشی بزرگسالان باشد. - ایجاد زمین‌های بازی خلاق تا کودکان فضا را مطابق سلیقه خود ساخته و بازی تخیلی انجام دهند. مشارکت دادن کودکان در فرایند طراحی و ساخت فضاهای بازی با استفاده از تکنیک‌هایی مثل برگزاری جلسات دوستانه با کودکان و والدین آنها، گشت‌های تفریحی با کودکان و تکنیک نقاشی
پاسخگویی به حس کنجکاوی و ماجراجویی	ایجاد توپوگرافی مصنوعی، دیواره‌های پر و خالی، پوشش گیاهی و ...	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توپوگرافی مصنوعی، دیواره‌های پر و خالی، پوشش گیاهی و ... - وجود فضاهای خصوصی در مقیاس کودکان
ایجاد تنوع در: <ul style="list-style-type: none"> - کالبد فضا - فعالیت‌ها 	تنوع در فعالیت‌ها و کالبد فضا از طریق ایجاد تنوع در شکل ظاهری و رنگ وسایل بازی، مصالح متنوع، نورپردازی فضا و فعالیت‌های متنوع مثل منطقه بازی با آب، شن و برگزاری مسابقات و جشن‌هایی مثل جشن بادبادک، مسابقه ساخت مجسمه برفی، نقاشی و...	
هیجان در فضای بازی	چالش‌پذیری در فضای بازی با ایجاد امکاناتی برای فعالیت‌های جسمانی و بازی‌های پرهیاهو و وجود کمی ابهام و پیچیدگی در برابر وضوح کامل به نحوی که در بدو ورود به فضای بازی همه فضا و اتفاقات قابل رؤیت نباشد.	
افزایش فعالیت‌های جسمانی	تشکیل گروه‌های پیاده تا مدرسه به همراهی چند نفر بزرگ‌تر <ul style="list-style-type: none"> - پراکندگی مدارس در سطح محله و همجواری با زمین‌های بازی - اتصال نقاط مهم از قبیل مدارس، مراکز تفریحی، پارک‌ها و زمین‌های بازی، ایستگاه‌های وسایل نقلیه عمومی و ... با ایجاد مسیرهای پیاده امن و ایجاد تسهیلات دوچرخه‌سواری - زیبایی مناظر و کالبد فضا برای تشویق به پیاده‌روی 	
فضای بازی ایمن	ایمنی در: <ol style="list-style-type: none"> ۱. زمین بازی ۲. فضای محله 	<ul style="list-style-type: none"> - محصوریت زمین بازی - ایمنی تجهیزات، اتصالات و قطعات، سطح پوشش متناسب با استفاده - تفکیک فضای بازی گروه‌های سنی مختلف و فعالیت‌های آرام از بازی‌های پرجنب و جوش - شیوه طراحی محله به نحوی باشد که اتومبیل را به سرعت کم وادارد. - وضع قوانین کنترلی برای کاهش سرعت اتومبیل و آموزش کودکان
فضای بازی امن	ایجاد امکان نظارت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - دیده شدن فضا از درون بدنه‌ها، نظارت والدین به بازی کودکان و افزایش حضور افراد درون فضا - پرهیز از ایجاد گوشه‌های کم تردد و خلوت - افزایش روشنایی فضا
وجود آسایش و آرامش استفاده‌کنندگان از فضا	<ul style="list-style-type: none"> - ارزیابی وضع موجود - ایجاد امکانات رفاهی - بهداشت فضا - طراحی متناسب با اقلیم - افزایش فضای سبز و منظره‌سازی بهتر 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به کمبدها و مشکلات از جمله سرویس بهداشتی و آبخوری مناسب - جمع‌آوری زباله و تمیز نگه داشتن سطح کوچه‌ها و معابر - سنگفرش مناسب، تعبیه میلمان مناسب و احداث مکان‌هایی برای نشستن، توقف در فضا و بازی کودکان با امکانات حفاظتی در برابر تغییرات جوی - زه‌کشی معابر در برابر بارندگی و آب گرفتگی - پوشش گیاهی مناسب به عنوان لایه آکوستیکی در برابر سر و صدا و محافظ برابر آفتاب و باران
آموزنده بودن	آموزش رسمی و غیر رسمی	<ul style="list-style-type: none"> - آموزش محیطی و خلاق بودن زمین بازی
ماندگاری	ایجاد خاطره جمعی و علاقه	<ul style="list-style-type: none"> - داشتن توجه همیشگی و نوسازی تدریجی به فضای بازی - فعالیت‌های جاذب و سرگرم‌کننده

Reference list

- Ball, D. (2002). *Playgrounds - risks, benefits and choices*. London: Middlesex University for the Health and Safety Executivet.
- Beckwith, J. (2010). *Why our playgrounds are boring to today's wired child?* available from:
- Cooper, J.F. UC Berkeley Traffic Safety Center; Tracy E. McMillan, PPH Partners. (2010). *Safe Routes to School Local School Project: A health evaluation at 10 low-income schools*. Available from: <http://escholarship.org/uc/item/37m6x95t>.
- Davoodi Moghadam, M. (2010). *Baresi-e meyarhay-e tarahi-e fazay-e bazi-e kudakan-e pishdabestani* [Review of design criteria for design of playing area for preschool children]. Unpublished M.A thesis. Qazvin: Islamic Azad University (IAU).
- Françoise, Ch. (1996). *Urbanism: Simulations and Realities*. Translated to Farsi by Habibi, S. M. Tehran: university of Tehran.
- Gehl, J. (2008). *Life between building*. Translated to Farsi by Shasti, sh. Tehran: Jahad-e Daneshgahi Press.
- Greenman, J. (2009). *25 ways to improve your outdoor space*, Learning Places. Available from: http://naturalplaygrounds.com/documents/NaturalPlaygroundsDotCom_25Ways_ImproveOutdoor.pdf.
- Habibi, M. (2010). *Formulation of principles and disciplines for Playful City*. M.A thesis. Qazvin: Islamic Azad University (IAU).
- Habibi, Mandana, 2010, "Formulation of principles and disciplines for Playful City", M.A thesis in urbanism course at Islamic Azad University (IAU), Qazvin branch.
- Hakami, N. (2011). *Safe City for children*. MA thesis in urbanism course at Islamic Azad University (IAU), Qazvin branch.
<http://naturalplaygrounds.com/resources/php/JayBeckwith/2010/whyourplaygroundsareboringtoday'swiredchild>.
- International Olympic Committee (IOC), International Association for Sport and Leisure Facilities (IAKS). (2006). *International Council of Sport Science and Physical Education (ICSSPE)*. Translated to Farsi by Hallaji, M. Tehran: Bamdad-e ketab.
- Izad Panah Jahromi, A. (2004). *Game and city- Process, principles and criteria of planning and design of playing areas*. Tehran: State Municipalities Organization Press.
- Lauren, L. (2007). *Street play: a literature review*. Available from : www.playday.org.uk/PDF/Street-play-literature-review.pdf
- Middlesex University for the Health and Safety Executivet. (2002). *Safe Routes to School National Partnership Local School Project Evaluation Handbook*. London: Middlesex University for the Health and Safety Executivet.
- Motlaghzadeh, R. (1999). *Vasayel-e bazi-e kudakan* [Playing tools of children]. Tehran: Tehran (Municipality) Beautification Organization.
- Reporting News Service. (April 2007). *Sabz- Rah-e Vancouver, masiri motefavet* [Vancouver Greenway, the different way]. *Creation, Communicative, Training and Research Monthly Journal* published by Councils, 2(10): 43.
- Research Center of Mashhad Council (CRMC), 2009. *Green Alleys*. Periodical, Vol. 188. Available from: http://www.rcmc.ir/index.php?name=Top_List.
- Riyahi, G.H. (1991). *Ramz va raz-e donyay-e kudak* [Mystery of child's world (Pediatric Psychology from birth to year 11)]. Tehran: Eshraghiyeh Press.
- Saeedi Rezvani, N. & Habibi, F. (2008). *Shahr-e dustdar-e kudak* [Child- friendly city]. A collection of lectures by Urban Engineers Society.
- Sami Yousefi, M. (2010). *Tadvin-e osul va zavabet-e toseye-e mahaleiy-e paydar (Rasht)* [Formulation of principles and regulations for local sustainable development (in Rasht City)]. MA thesis. Qazvin: Islamic Azad University (IAU).
- Shackell, A., Butler, N., Doyle, Ph & Ball, D. (2008). *design for play: a guide to creating successful play spaces*. Available from : <http://www.freeplaynetwork.org.uk/pubs/design-for-play.pdf>
- Singer, D.J. & Ronsen, T.A. (1981). *An introduction to Piaget: How does a child think?* Translated to Farsi by Karimi, M. Tehran: Amoozesh Pub.

Investigating the Development of Design Principles of Playground Areas for Children by Focusing on Age Group (5-12) * (Case Study: Rasht)

Hamid Reza Ebrahimi**
Navid Saeidi Rezvani***
Arezoo Maani Manjili****

Abstract

Urban design in Iran does not have a long history and the designing playgrounds for children, particularly in age group (5-12), have been less prioritized. In Iran's old cities, due to the identity and emotional attachment of inhabitants and their adaptation to traditional communities, children may easily find their needed area for playing. Today, urbanism has caused spatial limitations for children and this has resulted in a completely different way of their game from the former generation. The popularity of computer games among more than 80% of children today testifies to this fact. Therefore, it is necessary to develop urban solutions for the present cities in order to allocate appropriate areas to this age class. By adapting the current principles and criteria in designing playground areas, the present article has compared these two subjects and through proving some hypotheses, it deemed children's expectations about playgrounds today to be higher than traditional swings and slides and it observed this to require revision while it has been influenced by the technique of designing playground areas and matrix environment through type of houses in order to confirm on the way of neighborhood's design and its impact on children's playing behaviors and their physical activities. It has tried to propose new principles toward designing playgrounds for children, especially age group (5-12); a type of approach that benefits the designs of contemporary playground areas as its ultimate objective and based on identifying children's needs and interests. The article is also meant to improve the quality for children's games in urban areas for further presence of children in order to create qualitative game opportunities via a conscious process.

۴۲/۴۹

Keywords

Child, Game, City, Neighborhood, Playground.

.....
*. This article was extracted from the text of an MA thesis in Urban Design course under title of "Development of Design Principles for Children's Playgrounds by Focus on Age Group (5-12)", (Case study: Rasht City), and by benefiting from financial support of Rasht Islamic Council Research Center and it has been carried out in urbanism group at Islamic Azad University of Qazvin.

** Member of academic fellowship and instructor in University of Islamic Azad, Tehran, Iran.

hr.ebrahimi@yahoo.com

*** Assistant professor and member of academic fellowship in Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

navidsaeidirezvani@yahoo.com

**** M.A in Urbanism from Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Arezoo_maani@yahoo.com